

(ki)szolgál(tat)

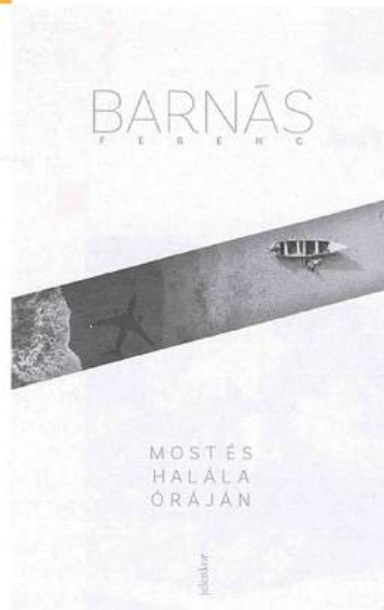
Mindenki keresse a saját halálát. Éva búcsúzott így Mihálytól, azóta sejtem, hogy az ember autonómiájának feltétele, hogy a szabadság egyetlen lehetséges mértékegysége, fokmérője és szubsztanciája a saját halál fel- vagy megtalálása. És persze Nádas óta azt is gyanítom, hogy nem elég a saját élet, saját állapot realitása, saját észlelés, saját egoizmus, saját élet vagy saját szívverés. Barnás Ferenc pedig olyan szótárat alakít ki, ami- ben a *saját* címszó egyszerre definiálható a legszemélyesebb, ugyanakkor bármiféle földrajzi-politikai-társadalmi-történelmi tényező által be nem határolható, már-már naivan az univerzalitás irányába elmozduló jelentésen keresztül. Az ilyen típusú egymásba huzalozás teszi lehetővé a meghalás (illetőleg: halódás) pillanatának folyamatos- szerű, évekbe nyúló eseményjellegének megragadását. Hogy egyidejűleg legyen igaz egyes szám harmadik személyben, többes szám első személyben, latinul és magyarul: *Most és halála óráján*.

Barnás Ferenc legújabb regénye az élet- mű korábbi darabjaihoz inkább témájában és világképében illeszkedik: a nyugdíjba vonult pszichológus, Torjai Endre Magyarországról emigrálva az óceániai térségbe költözött, utazásai során szeretne szembenézni múltjával, önmagával, mindeközben pedig fel szeretne készülni a halálára. Egész életében menekült, mindennapjait az alkohol, a szorongás, a másokhoz való kapcsolódás lehetetlensége, az otthontalanság érzése hatja át. Állandó tranzitónakban látatja Torjait a regény: repülők, buszok, motelszobák, bérelt lakások, ezek a fél(ig)-állapotok, fél-el(e)mek olyan átmenetiséget konstruálnak meg, mely a hangulatteremtésen túl komoly poétikai funkcióval rendelkezik. *A kilencedik* kapcsán Esterházy azt mondta, bátor könyv, amely ismeri a félelmet. Nos, a *Most és halála óráján* nem csak ismeri, de egyenesen megmártózik a félelemben, fürdik benne, átáznak a lapok, a sorok, csupán a reszketés miatt nem mállnak szét az oldalak. Hiszen a félelemnek dialektusa és pragmatikája van, egyes szöveghelyeken (különösen a kommunista országba tett látogatás leírása esetén) mintha maga a harmadik személyű narrátori nyelv lenne a ki- és megfigyelő apparátus, a redundán- san ismétlődő részek ebben az esetben nem válnak túlírttá, csupán fokozzák a szorongást, nyomasztóvá válnak, elidegeni- tenek. Ez a nyelv aztán le is leplezi a (min- denkori) diktatúra működésmódját, önma- ga kritikusaként lépve fel. A külső pozíciójú elbeszélői szólam így nyer értelmet, az oly- kor látszólag következtelenül egymás pers- pektívájába csúszó főhősnek és elbeszélő- nek kölcsönösen van szüksége egymásra az önreflexió (olykor kései) megvalósulásához: „Tudta, hogy egy ennyire kiszolgáltatott em- bert nem figyelhet” (99). De szerzői utasítá- sként olvasva a regény ezen pontján a be- fogadó is magába tekint, vajon olvashat-e tovább, figyelhet-e még, igen, olvashat és figyelhet, hiszen a szöveg jelenlétében ő ma- ga is kiszolgáltatottá válik, arra senki nem

figyelmeztetette, hogy a nyílt tudat, mely- ben Torjai szenved, ragályos betegség.

A megjelenített világ redukált, ebben a valóságban nincsenek tárgyak, szereplők is alig akadnak, s ha mégis, személyük- höz egy név vagy funkció kapcsolódik, arc- semmiképpen sem. Hang viszont igen, a te- lefonos segélyszolgálat révén, ahol a főhős egész életében dolgozott, vagy a dán neuro- divergens kisfiú miatt, akinek artikulátlan- ul üvöltése újbóli költözésre készíti a fér- fit. Atonális kiáltásokkal van tele a szöveg: egy epilepsziás lány hörgései, egy rendőri atrocitás áldozatául esett férfi ordítása, egy háborút megjárt anya magzatig ható visí- tása és egy életem át tartó passió nyögései. A mű formateremtő alapelve lesz a kérdés, hogy miként lehet mindezt lekottázni. Gor- kij szerint története annak van, aki eltört, s bár Torjai sokszor eltörött, életeseményei mégis másodlagosak, a regény nem cselek- ményközpontú, ennél sokkal másabb tétellel bír. Érdemes talán a főszereplőt úgy elgon- dolni, mint egy kifeszített tudatot, megnyú- zott és kiterített, csupa idegvégződésből álló, mindent áteresztő bőrt. Megkockázta- tom, a tudat nem a megfelelő kifejezés, hi- szen visszatérő mozzanat a regény egé- szében az, ahogyan Torjai számára, bár fogalmi tudása van a fizika törvé- nyeiről vagy a pszichológia állításairól, a fejezetcímekké emelt ősingerek, a víz, a levegő, a föld és a tűz fémjel- zik az egyetlen felfogható és befogad- ható valóságot. Izgalmas megoldás az, ahogyan ezeket az érzeteket a szer- ző nem parcellázza fel az érzékszervek mentén, a belső érzetáramlások így nem irányítanak, csupán médium- ként szolgálnak. A test ebben a holisztiku- s szemléletben valami, a kultúrán, a szo- kásjogon, a rítusokon túlmutató entitás, ami jelez, amit nem lehet szabályozni, az abjekt tárgya, és mindennek előtt (vagy fölött) se- bezhető. Én éppen ebben a sebezhetőségben látom egyrészt a könyvnek az egzisztenci- alizmus hagyományához kapcsolhatósá- gát (melyről számos kritika nagyobb szak- értelemmel érvel), s melyet én csak azzal egészítenék ki, hogy ez a regény abban az értelemben is létezésfilozófiai, hogy egzisztenciájában érinti meg az olvasót, más- részt pedig valamiféle megoldásjavaslatát. Az aszkétizmus (melyre főhősünk számos ponton mutat hajlamot), az önmaga kiüre- sítése és az önkéntes lemondás mintegy a

KRITIKA

szabad akarat legtisztább megnyilvánulási formáiként fogalmazódik meg, a szabadság vagy predestináció tehát nem teológiai vagy morálfilozófiai kérdés, sokkal inkább zsigeri, a vérkörökben keringő: sejtermék, halál- termék, lélektermék. A narráció néha értel- mező gesztusokat társít a szenvedéshez, így próbálva meg önmaga számára strukturál- hatóvá, a kognícióba beilleszthető jelenség- ként megragadni azt, ám a sebeztség mint (bizonyos mértékben egyetemes) megoszt- ható tapasztalat végső soron az egymás- hoz való kapcsolódás legvalódibb, inkor- porális lehetőségét teremti meg: „Mintha az információ nem is a tudatába, hanem a mellkasába hatolt volna be, amely először összerándult, majd megfeszülve nyomás alá került, Torjai másodpercekig nem kapott le- vegőt (...). Amikor visszatért az öntudata, már a százkilencvenhárom áldozat egyike volt, aki a megsemmisülése előtti percek- ben még magánál volt, még nem veszítette el az eszméletét” (180).

Egyetlen mondatból is érzékelhető a kö- tet paradoxális vállalkozása: végre élni, és (vagy?) rákészülni a halálra. Kérdés tehát, hogy a szerző képes-e olyan narratív eljá- rást találni, mely nem szétfeszíti a regényt, hanem a disszenzust – annak produk- tív, a megszokottat megzavaró és felforgató erejű értelmében – mint a művészet egy alapvető érdekelttségét mutatja fel. Az egyik lehetőség az *azt, hogy* játéka a maga öncé- lúságával, oda-vissza mozgásával: *azt* kép- zeli, hogy, *azt* álmolja, hogy – álmjáték, képzeletjáték, haláljáték. A plasztikusan és nagyfokú érzékiséggel megírt magzati létet megragadó jelenetek vagy a különféle tudat- állapotok, a láz, a delírium és az álm, az az agyműködés, melyet alapvetően emlékek szerveznek és káoszszítanak, néhány emlék pedig csomósodik, meg-megakasztva az el- beszélést, szóval ezek a tudatot meghaladó pillanatok, melyek a túliságot (vagy ha úgy tetszik: transzcendenciát), a létezés más- fajta valóságait nyelvisítik. Mert elalud- ni olyan, mint egy kicsit meghalni: mind- kettő kegyelmi állapot. Egy másik lehetőség az, ha az allegorizálás felől közelítünk a re- gényhez: Magyarországon kívül minden helyszín fikatív, ahogyan a főszereplő dia- gnozisa vagy szülővárosa, a kontinensek és az elmúlt száz év háborúinak, nagyhatal- mainak megnevezése is. Ezek a kifejezések amellelt, hogy elemelik a hétköznapi- ság talajáról a történetet, majd hogyan lehet- vé teszik azt is, hogy példázatként olvassuk az ember haláláról, méltóságáról, szabad- ságáról értekező sorokat. Ezek a kérdések ugyanis kívül esnek az egyén fizikai, kog- nitív, érzelmi tapasztalathalmazán, a rep- rezentáció hiányából fakadó akut krízisre pedig csakis a metaforizáló-analógiákat ke- reső-mitoszokat mesélő nyelv felülhet. És a példázat olyan „*jelenés*”, melyben egyszerre jelenik meg a valóság közvetlen tapasztala- ta, a felmerülő kérdések tételes megnevezé- se, a világ belátható és homályban maradó része. Egyszerre kifejezés és nyugtalan- ság,¹ olyan teljes jelenlét, mint a tengerpart és hullámok ritmikus találkozása. Teljes ki- szolgáltatottság.

Barnás Ferenc: *Most és halála óráján*. Je- lenkor, 2025.

Jegyzet

¹ Lásd bővebben Andrei Pleșu: *Jézus példázatai. Az elmesélt igazság*. Kolozsvár, Koinónia, 2019.